

Rákóczi-tér 4-5. hrsz.: 34900

Pártos Gyula: Nőiipariskola 1909-11.

A Rákóczi- tér 4-5. szám alatti 3 emeletes zárt soros építésű színes téglapépület jelenleg a Jelky András Iparművészeti Szakközépiskolának ad otthont. Az elmúlt évtizedek során több intézmény is lakója volt az épületnek, amelyet 1909-ben Pártos Gyula építész tervei alapján a Magyar Királyi Állami Nőiipariskola számára kezdtek építeni, a Vallási és Közoktatásügyi minisztérium megbízásából. Az építési engedélyt 1909. szeptember 27-én hagyta jóvá a magánépítési bizottság (78599. sz. rendelet).

Az iskolaépület két telken épült, az itt álló régebbi épület elbontása után (Ennek tulajdonosa Zachár Antal, építőmérnök: Schusbeck Pál volt.¹). Eredetileg egy harmadik, akkor még üresen álló 200 négyszögöl nagyságú telek megvétele is tervbe volt véve, de ez sajnos nem valósult meg. Ezen a Német utcai saroktelken később egy 6 emeletes bérkaszárnya épült Pártos nagy bánatára, amelynek hangot is adott az Építő Ipar szaklap hasábjain 1913-ban:

„A budapesti Rákóczi-tér déli oldalán emelkedik az új színes külsejű nőiipariskola, tanulságos emlékéül a mai kor tehetetlen és szegényes viszonyainak, midőn az intéző körök legjobb akarata és buzgósága hajótörést szenvedett a pénzügyi állapotok mostohaságán, mely néhány ezer korona árkülönbség miatt nem engedte, hogy megszerezzék kiegészítésül a németutcai, alig 200 négyszögöl területű saroktelket, hanem bele kellett nyugodni abba, hogy a tér felé alig 8 öles fronttal toronyszerű hatemeletes bérkaszárnya épüljön az új intézmény mellé, ami azzal a nagy hátránnyal is jár, hogy annak az intézetfelőli nyitott udvarából, a szomszéd épület összes emeletsoraiból belátnak az intézet udvarába, illetőleg az arra nyíló tan-és munkatermekbe, ami tekintettel arra, hogy ott napközben több száz serdülő leánytanítvány tartózkodik, a kíváncsi szomszéd lakókra nézve lehet igen érdekes és mulattató, de az intézet pedagógiai szempontjából mindenképpen elkerülendő lett volna.”²

Ellenérzésének valódi oka azonban az lehetett, hogy ezt megelőző iskolatervei nagyobb szabású önálló épületek voltak, a zárt soros beépítés valószínűleg kompromisszumok kívánt a tervező művésztől.

¹ Éplp1896 76. oldal, Éplp1898 114. oldal hrsz.: 6148

² Éplp1913 249. oldal

1909-es Helyszínrajz. Budapest Főváros Levéltára.

1911

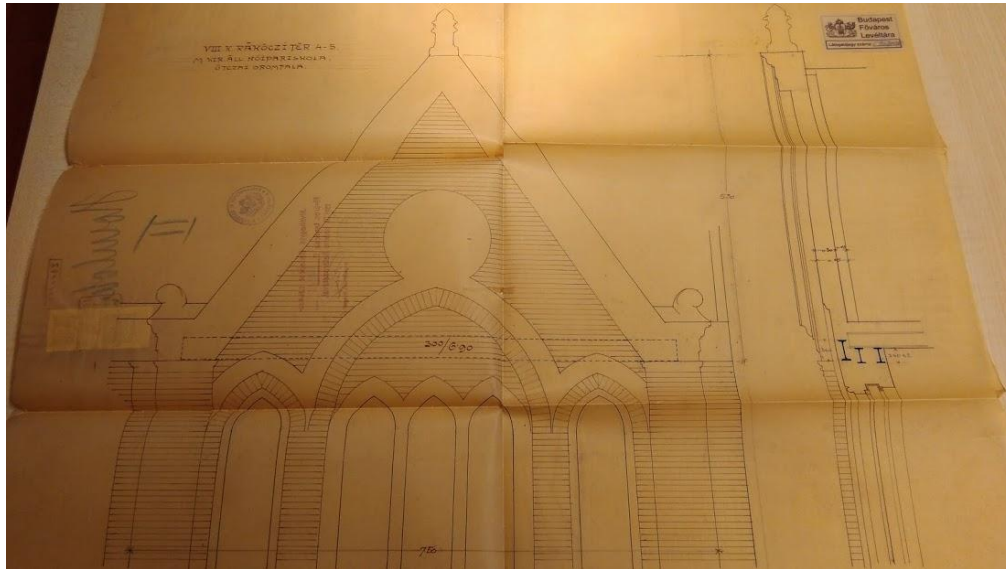

1913

Az évszázad során homlokzatáról elbontották az oromzatot, belső tereit is a kor követelményeinek megfelelően korszerűsítették (ételfelvonó liftet építettek), bővítették (vasbeton szerkezetes tornatermet és öltözőket alakítottak ki).

Az épület különlegessége, hogy a térfeleli homlokzata Zsolnay-féle színes pyrogránittalés vörös színű szárazon sajtolt idomtégglákkal (István- téglagyárból) van burkolva. A színes hatást még fokozza, hogy az ablakok fakereteit zöldre mázolták. Stílusa historizáló, korai olasz reneszánsz.

A főbejárat a falsíkbólrizalit-szerűen kiugró jobboldali részen található, kapunyílása enyhén csúcsíves bélletében 2-2 oszlop. Az első és második emeleten 3-3 ablaknyílás, az első emeleten egyenes, a másodikon enyhén csúcsíves, legfelül keskeny csúcsíves záródású hármast a széleken egy-egy ablaknyílás látható. A bejáratit részt eredetileg egy oromzatos felépítmény zárta.

Pártos Gyula oromzat terve. 1909. Budapest Fővárosi Levéltár.

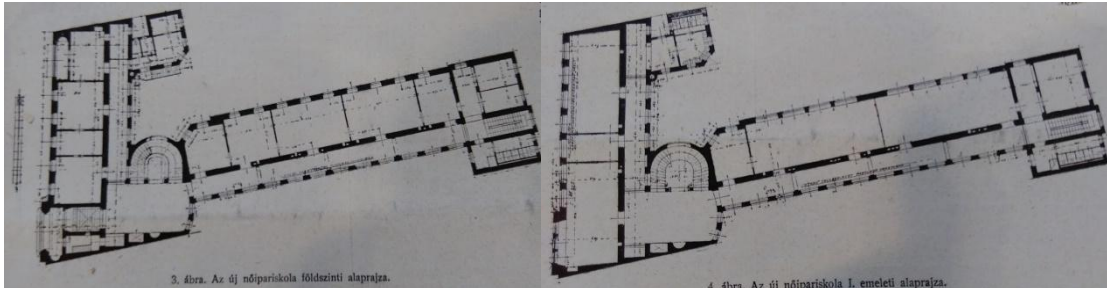
A baloldalon a magassföldszint magasságában a bejáratnál tükör szimmetrikusan elhelyeztet, azzal azonos formájú ablaknyílással ellensúlyozza némileg a homlokzat aszimmetriáját. A magassföldszint öt ablaka egyszerű félköríves záródású.

Az első és második emeletet nyolc szintén téglával burkolt egyszerű pilaszterrel foglalta egységbe az építész. Közöttük helyezkednek el a hármastású ablaknyílások az első emeleten egyenes a másodikon csúcsíves záródással. A harmadik emelet hét, hármastával pilaszterek közé zárt ablakcsoportja szinte az egész rendelkezésre álló falfelületet kitölti. A pilaszterek vonalában a koronázópárkány nyílszerűen megtörik, ezzel is hangsúlyozva a homlokzat tengelyeit.

Az eredeti belső kiképzést és az itt dolgozó vállalkozók nevét is az építész 1913-as leírásából ismerhetjük meg.³ Az épület jobb sarkában a tér felől van a főbejárat fedett előtérrel, melyből a tágas csarnokba jutunk, ebből nyílik a vasbetonszerkezettel alátámasztott főlépcső, melynek folytatásában az épület egész hosszában folyosó helyezkedik el, amely a vele azonos hosszúságú tágas udvarról kapja megvilágítását.

Ép1913 251. oldal Az épület földszinti és első emeleti alaprajza.

Előcsarnok. In.:Ép1913 23. szám. 250. oldal

A főbejáratától balra a tér felőli oldalon, a földszinten eredetileg az igazgató lakása került kialakításra, az udvar felé az igazgatói iroda és egyéb adminisztrációs helyiségek.

Három emeletsorban az udvar felé kaptak helyet a munkatermek, a tér felé a tan-, rajz-, és a gyűjteménytermek. Az alagsorban volt a központi fűtés berendezése, a szolgálakások és egyéb,

³ Ép1913 23. szám 249-251.

Vállalkozók: 1. Föld-, kőműves és cserépfedőmunka: Wellisch Sándor és Gyula. 2. Kőfaragó munka: Senger Béla. 3. Ácsmunka: Gregersen G. és fiai. 4. Bádogos munka: Klein Zoltán. 5. Burkoló munka: Testory F. és társa. 6. Műkőmunka: Hämerli és trsa. 7. Vasbeton: Walla részvénytársaság. 8. Hézagmentes padló: Balla és Schönfeld. 9. Asztalos munka: Malomsoky József. 10. Lakatos munka: Ruavy és Vasúti. 11. Mázoló és szobafestő munka: Hackspacher és társa. 12. Villanyberendezés: Hirschl és társa. 13. Központi fűtés: Szepessy Sándor. 14. Vízvezetés és csatornázás: Bogdán és társa. 15. Redőnymunka: Róna Ernő. 16. Vasszerkezetek: Oetl Antal. 17. Belső szobrászmunka: Vögerl Alajos. 18. Pyrogranit és majolika: Zolnay-gyárak. 19. Üveges munka: Glatz András. Az összes költség 575.000 korona volt.

gazdasági célokra szolgáló helyiségek (pl. fáskamra). Az udvarra külön bejárat vezet az épület baloldali sarkában, a magasföldszint alatt.

Nőiipariskola tanterme. In.: Víg Albert: Magyarország iparoktatásának története az utolsó száz évben különösen 1867 óta. Bp., 1937.

Pártos Gyula építész neve a Lechner Ödönnel közösen tervezett Iparművészeti Múzeum kapcsán sokaknak ismerősen cseng, viszont önálló építészeti tevékenysége kevésbé ismert, pedig több jelentős épület tervezője volt, így érdemes életrajzával részletesebben megismerkedni.

Pártos Gyula műépítő, eredeti családi nevén Punczmann- Gyula. Életrajzában sok a bizonytalanság, kezdve születésének és halálának időpontjával és helyével. Lyka Károly megemlékezése szerint ⁴1844-ben született Zomborban, ahol atyja ügyvéd volt és ő a gimnáziumi tanulmányokat is végezte. 1917. január 16-án hunyt el. Az 1976-os kiadású Művészeti lexikon⁵ szerint 1845-ben született Apatinban és 1916. december 22-ét jelöli meg halála napjának. A következőkben Lyka által közzétett nekrológ adatait ismertetném:

1862-ben Pártos Budapestre került s hajlandóságot érzvén az építőpályára, hozzáértők tanácsára először az építés mesterségének megtanulására szánta el magát, amely célból belépett, mint kőműves inas Hild építőmester főpallérja mellé, a Magyar Tudományos Akadémia palotájának építésénél; ott két éven át foglalatzkodott, mint falazó és rajzoló inas, Hauszmannal együtt, aki ugyanezen építkezés irodájába volt beosztva tanulta meg a kőműves mesterséget Skalnicszky oldalán.

⁴Művészet 1917 XVI. év tavaszi szám Lyka Károly. 37-38. oldal

⁵Művészeti lexikon III. kötet. szerk.: Zádor Anna, Genthon István. Akadémiai Kiadó. Bp., 1976. 710. oldal

Ez volt Pártos Gyula építészeti pályafutásának legeleje, oly időkben, amikor Budapesten az építkező tevékenység a szabadságharcot követő pangás után föllendülni kezdett és a Pollák, Hild, Zitterbarth, Kaszeliaktól ápoltt klasszicizmus egyrészt a müncheni romanticizmusnak, másrészt a berlini száraz reneszánsz irányának kezdett helyet adni. Az Akadémia palotájának tervpályázatában a magyarok között Ybl, Skalnicsky, Henszlmann vettek részt; az első díjat Stüler Ágost porosz építész nyerte el, megbízást kapott az építés végrehajtására s ő bízta meg tanítványát Skalnicskyt a helyszíni építés vezetésével.

Az Akadémia építésének befejezése évében Pártos beiratkozott a József-műegyetemre (akkor még Joseppolytechnikum), amelynek akkor még építészeti szakosztálya nem volt és három éves tanfolyamon egyetemes építőmérnöki kiképzést nyújtott. Stoczek állott a főiskola élén, mint kinevezett igazgató és Schnédár János volt az egyedüli építész tanár ki azonban mérnöki tantárgyakat is adott elő. A műegyetem elvégzése és végbizonyítvány szerzése után Pártos 1866-ban építészeti tanulmányainak folytatására a berlini építészeti akadémiára vonult Hauszmann Alajossal és Lechner Ödönnel egyetemben, akikkel együtt lakott s akik hárman alkották a most már szinte legendássá lett berlini aranyifjúsági magyar triádst (Die drei Ungarn mit die feschen Beene), dolmányosan, pörge kalappal, sarkantyús csizmában.

Tanárai voltak az akadémián: Luce, Strak, Bötticher, tanuló társai között a hírnevesebbek: Wallott, H.Licht, Grossheim és Kaiser. Akadémiai tanulmányaival párhuzamosan műtermi foglalkozást is folytatott Pártos, tanárának Luce mesternek építkezéseivel fizetés mellett. E gyakorlati foglalkozásban része volt a híres Borsig-palota építésében, amelynek homlokzatát Luce oly gondossággal kívánta mérlegelni, hogy egy részét természetes nagyságban rakatta fel gipszmintában, hogy véglegesítés előtt annak művészi hatását tanulmányozhassák.

1868-ban Pártos Hauszmannal és Lechner Ödönnel a Rajna-mentén tanulmányutat tett s az után még 1869 elejéig maradt Luce irodájában. Ez év közepén visszatért Budapestre. Itt megtelepedett és szaktanulmányai után építészeti gyakorlatot kezdett. Első munkái közé tartozik Kecskemét város bérházának építése Budapesten, a Berlinben akkor dívó reneszánsz stílusban. Majd következett a félegyházi róm. kath. plébánia-templom, a ceglédi főgymnasium és a patriarcha palotája ugyanott, Bácsmegeye székháza Zomborban, ugyanott egy laktanya-épület, a szombathelyi lovaslaktanya, a Lenhossék-féle bérház Budapesten a Múzeum-köruton stb. Mindezek főleg megállapodott reneszánsz stílusban készültek, de már eltérésben a berlini iskolától.

A franciaországi tanulmányútról hazatért Lechner Ödönnel, 1872-ben lép Pártos Gyula társas viszonyba, amely az iparművészeti Múzeum felépítéséig tart. Ekkor, 1897-ben újból önállóan folytatja építészeti tevékenységét, s ebből az időből való munkái: a pozsonyi postapalota,⁶ a tordai fő gimnázium.

A huszadik század elején több iskolaépületet is tervezet. Ezek közül az első szintén Budapest VIII. kerületében, a Tavaszmező utcai Magyar Királyi Állami Mechanikai és Órásiipari Szakiskola (ma Budapesti Műszaki Főiskola) 1900-01 között épült fel.

Kétemeletes, alapincézett, eklektikus épület. Külső burkolata szintén nyerstégla, a kapubejárat felett pirogránit díszítéssel. A homlokzat velencei üvegmozaik díszítése, Róth Miksa üvegművész műhelyében készült.

⁶ Művészettörténeti Értesítő 1915/3-4. 21-32. oldal

In.: Víg Albert: Magyarország iparoktatásának története az utolsó száz évben különösen 1867 óta. Bp., 1937.

Ezt követte a Győri Állami Fa-és Fémipari Szakiskola épületének tervezése, mely 1902ben készült el.

In.: Víg Albert: Magyarország iparoktatásának története az utolsó száz évben különösen 1867 óta. Bp., 1937.

A Nőiipariskola épületével párhuzamosan, 1909-10⁷ között a Bárczy- féle kislakás és iskolaépítési programban épült fel Budapesten a IX. kerületi Mester utcai elemi iskola (ma József Attila Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola), szintén Pártos tervei szerint.

⁷ Az építés dátumára a két forrás szintén eltérő adatokat közöl. Művészet1917 szerint 1909-10 között épült, míg az Életrajzi Lexikon1976 az 1910-12-őt adja meg az építés éveinek; az előbbit erősítik meg az 1913-ban kiadott Kabdebó Gyula: Budapest székesfőváros kislakás és iskola építkezései című könyv adatai is.

A kép forrása: Kabdebó Gyula: Budapest Székesfőváros kislakás és iskola építkezései. A Magyar Építőművészet külön füzet 1913. december.

Utolsó alkotókorszakában készült iskolatervei stílárisan nem nevezhetők progresszívnek, inkább eklektikusak, de kialakításukban egységes csoportnak tekinthetők. Modernségük a belső téralakításban, műszaki felszereltségükben (központi fűtés)⁸ és a felhasznált anyagokban (vasszerkezet, pirogránit,⁹ préselttéglá) ragadható meg.

⁸Kabdebó1913 53. oldal: "Meg kell jegyeznünk, azt, hogy a központi fűtés, bár az egész világon a legtökéletesebbnek és iskoláknál majdnem kizárólagosan alkalmazandónak van elismerve, nálunk igen nehezen vált be. Kivált az első esztendőknél volt sok baj a kezeléssel, mert a kisműveltségű és felületesen fegyelmezett fűtőszemélyzet nem végezte feladatát azzal a pontossággal, amelyet a modern berendezésű központi fűtés kiszolgálása megkíván. Hozzájárult ehhez a tanulók viselkedése is, amely az új fűtési rendszer szerkezeteivel szemben meglehetősen kíméletlen volt." Emellett alkalmaztak még régebbi rendszerű ún. Meidinger kályhafűtést és gázfűtést is.

⁹A pécsi Zsolnay-gyár kísérletezte ki 1893-ban. Alapanyaga a tűzálló agyag és a samott. Kb. 1200 OC hőmérsékleten égetik. A sajtolt burkolólapok ajánlott legnagyobb mérete 50 x 30 x 3. A tagozott és szobrászati elemeket gipsznegatívba csömöszölve formázzák. Ezek egyedi jellegűek, ugyanakkor a lapok gépesítve is készíthetők. Nyomószilárdsága legalább (40,0 MN/m²), fagyálló, színe sárgásfehér. A pyrogránit színét a máz határozza meg. Az alapanyag és a máz kiváló tulajdonságai a tartósságban és a fagyállóságban nyilvánulnak meg. Homlokzatburkolásra

kiváló. http://94.199.180.149/html/dpi/efeladat/sz_etankonyv/tankonyv.php?p_id=80401 letöltve: 2016.02.01.

Források:

Déry: Józsefváros. Budapest Építészeti Topográfia IV. Bp., Terc, 2007. 367. oldal

Ép1896 76., 114. oldal, Ép1913 249. oldal

Kabdebó Gyula: Budapest Székesfőváros kislakás és iskola építkezései. A Magyar Építőművészet külön füzet 1913. december.

Művészet 1917 XVI. év tavaszi szám Lyka Károly. 37-38. oldal

Művészeti lexikon III. kötet. szerk.: Zádor Anna, Genthon István. Akadémiai Kiadó. Bp., 1976. 710. oldal

Művészettörténeti Értesítő 1915/3-4. 21-32. oldal

Víg Albert: Magyarország iparoktatásának története az utolsó száz évben különösen 1867 óta. Bp., 1937.

Zakariás G. Sándor: Pesti építőmesterek munkássága 1850-1860. In: Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve, 1953. Bp. 1954. 571. oldal